

ТЕЗИ ДО ВИСТУПУ ГОРБУЛІНА В.П.
на спільному засіданні
Воєнно-наукової ради Збройних Сил України
та Національної академії наук України
7 липня 2017 р.

Шановний Вікторе Миколайовичу!

Шановні присутні!

Перед початком своєї промови хочу передати щирі вітання Бориса Євгеновича Патона, побажання плідної роботи всім присутнім на нашій нараді і особисто Вам, шановний Вікторе Миколайовичу, за ініціювання і організацію проведення цього заходу.

Шановні колеги!

1. Національна академія наук України, якій у наступному році виповнюється 100 років зі дня заснування, ніколи не стояла осторонь вирішення науково-технічних питань розвитку озброєння і військової техніки.

У кінці 80-х – на початку 90-х рр. більше половини науково-технічного потенціалу Академії спрямовувалося на оборонні дослідження і розробки. Навіть у перші роки незалежності України вчені Академії виконували понад 1200 завдань за програмою фундаментальних і пошукових досліджень в інтересах оборони держави. Замовником програми було Міністерство оборони України. Її фінансування здійснювалось окремим рядком.

Але вже наприкінці 90-х років ця програма налічувала менше 50 робіт, і лише близько 20 робіт виконувалося на замовлення силових міністерств і відомств. В останні три роки у державному замовленні залишилася лише одна робота з проведення наукових досліджень, яка фактично не фінансується.

Таке ставлення Міністерства оборони України до використання новітніх здобутків фундаментальної науки для створення сучасних зразків озброєння і військової техніки є для нас незрозумілим.

За 20 років незалежності України в державі фактично була зруйнована система координації робіт з розробки та створення сучасного озброєння, повністю зруйнований ланцюг між фундаментальними і пошуковими дослідженнями, прикладними НДР та дослідно-конструкторськими розробками, виготовленням прототипів зразків і їх запуском у серійне виробництво.

2. У 2014 р. у зв'язку з подіями в Криму та на сході України Національна академія наук України провела інвентаризацію своїх робіт, які установи НАН України могли б виконувати для створення технологій подвійного призначення в інтересах оборонно-промислового комплексу України.

Було сформовано два переліки. Перший складався з 129 розробок і технологій подвійного використання, які установи НАН України підготували до впровадження або вже частково впровадили на підприємствах та організаціях України. Другий складався з 248 перспективних розробок та створення технологій оборонного призначення за шістьма напрямками: матеріалознавство; механіка; енергетика; інформатика; електроніка; хімія, біологія і медицина, що протягом 1–2 років можуть бути здійснені в інтересах оборонно-промислового комплексу.

Зазначені пропозиції Академія у жовтні 2014 р. направила Президенту і Кабінету Міністрів України.

Кабінет Міністрів України дорученням від 27.10.2014 № 817цт зобов'язав Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Державне космічне агентство України, Державний концерн «Укроборонпром» і Міністерство фінансів України розглянути пропозиції НАН України та прийняти рішення щодо можливого включення окремих розробок Академії до державного оборонного замовлення.

НАН України поінформувала Міністерство оборони України щодо своєї готовності розпочати в рамках державного оборонного замовлення виконання відібраних з Переліку робіт, а також запропонувала передбачити для НАН України у 2015 р. окремим рядком додаткове фінансування для започаткування комплексу робіт за напрямом «Наукові дослідження і розробки з проблем розвитку оборонно-промислового комплексу».

На жаль, пропозиції Академії не були враховані у державному оборонному замовленні.

3. З цих причин Академія за власної ініціативи започаткувала та розпочала у 2015 р. виконання цільової науково-технічної програми НАН

України «Дослідження і розробки з проблем підвищення обороноздатності і безпеки держави» за рахунок скорочення інших конкурсних програм Академії та зменшення фонду зарплати інститутів. У 2015 р. на це було спрямовано 25,0 млн грн, а у 2016 р. – 30 млн грн, у 2017 р. – 39 млн грн. Разом – 94 млн грн.

Згідно з основними принципами, що були закладені Академією, щорічно оголошується конкурс проектів Програми за пріоритетними напрямками, які на кожний рік визначаються Міністерством оборони України, Державним концерном «Укроборонпром» і Державним космічним агентством України.

НАН України пропонує Генеральному штабу надати Академії пропозиції щодо пріоритетних напрямків конкурсної тематики Програми, які будуть враховані при оголошенні конкурсу проектів на 2018 р.

Обов'язковою вимогою до запиту, що подається на конкурс, є також погодження технічного завдання проекту підприємством ОПК, на якому будуть впроваджуватися результати роботи.

Зовнішню експертизу поданих на конкурс проектів Програми здійснює Центральний науково-дослідний інститут озброєння і військової техніки Збройних Сил України, Секція прикладних проблем при Президії НАН України і ДК «Укроборонпром». Підсумки конкурсу підбиває Координаційна рада Програми, до складу якої, крім представників Академії, входять також представники РНБО, Міністерства оборони, ДК «Укроборонпром», СБУ, МВС, Мінекономрозвитку тощо. Кількість проектів, що подаються щорічно на конкурс, значно перевищує фінансові можливості бюджету Програми. Ми змушені відбирати в середньому один проект із 3–4, поданих запитів.

До речі, ми пропонуємо Генеральному штабу надати також кандидатуру свого представника для включення до складу Координаційної ради Програми.

За підсумками 2015–2016 рр. за Програмою завершено 26 проектів, з яких 13 робіт – для підприємств ДК «Укроборонпром», 3 роботи – для ДКА України, 2 роботи – для Міністерства оборони України і 4 роботи – для шпиталів силових міністерств і відомств.

Анотовані звіти завершених протягом 2015–2016 рр. 26 робіт і перших етапів 16 робіт конкурсу 2016 р., що будуть завершені у 2017 р., було направлено до Ради національної безпеки і оборони, Міністерства оборони, Генерального штабу Збройних сил України, Центрального науково-дослідного інституту озброєння і військової техніки, Державного концерну «Укроборонпром».

Нам дуже приємно, що після ознайомлення з Анотованими звітами Генеральний штаб виявив зацікавленість у результатах цих робіт та ініціював проведення цього спільного засідання Воєнно-наукової ради Збройних Сил України та Національної академії наук України.

Загалом зараз Програма налічує 64 проекти, з яких 26 проектів виконувалися протягом 2015–2016 рр. і вже завершені. Ще 16 проектів було розпочато у 2016 р., вони будуть завершені в поточному році. Виконання нових 22 проектів розпочато в 2017 р.; термін їх виконання – 1–2 роки.

Серед 64 проектів Програми:

- 37 проектів проходили погодження технічних завдань з підприємствами ДК «Укроборонпром»;
- 7 робіт – для ДКАУ;
- 6 робіт – для МО, а також шпиталів силових міністерств і відомств;
- 14 робіт – для інших підприємств і організацій ОПК.

Всі керівники цих розробок та директори установ-виконавців проектів зараз присутні на нашому зібранні.

4. Шановні колеги, хотів би вас також поінформувати, що Національна академія наук України 18–20 жовтня 2016 р. провела у виставковому центрі «КиївЕкспоПлаза» закриту виставку-презентацію «Наука – обороні і безпеці держави».

Зазначу, що такий масштабний захід з презентації «оборонних» розробок Академії проводився вперше з часів незалежності України. Виставку відвідали прем'єр-міністр України В.Б. Гройсман і Секретар Ради національної безпеки і оборони України О.В. Турчинов.

На виставці було представлено понад 160 розробок, виконаних 35 установами НАН України в інтересах оборони і безпеки держави, з них 42 розробки виконані за нашою Програмою.

Переважна частина розробок спрямована на вирішення науково-технічних питань, що постають перед Міністерством оборони України і підприємствами оборонно-промислового комплексу в галузі інформатики та інформаційної безпеки, матеріалознавства, елементної бази і енергетики, медицини.

Загалом зазначену виставку відвідав 201 фахівець з «неакадемічних» підприємств і організацій, зокрема, 82 – з ДК «Укроборонпром», 49 – з Міністерства оборони та Генерального штабу ЗС України, решта – з Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Державного космічного

агентства тощо. В організації виставки взяли участь близько 190 стендистів та представників НАН України.

На цьому заході Секретар Ради національної безпеки і оборони України О.В. Турчинов відзначив необхідність скорочення часового проміжку між створенням і практичним застосуванням розробки.

І вже через місяць, 30 листопада 2016 р., відбулося чергове засідання Міжвідомчої комісії РНБО з питань оборонно-промислового комплексу, на якому, зокрема, розглядалось питання «Про стан та перспективи використання фундаментальних і пошукових досліджень та наукових розробок Національної академії наук України в інтересах розвитку озброєння і військової техніки».

Пунктом 3.1.1 рішення цієї комісії (протокол від 30.11.2016 р. №18) було доручено Міністерству оборони України разом з Національною академією наук України, Державним концерном «Укроборонпром», Державним космічним агентством України до 28.02.17 р. прийняти спільне рішення щодо використання результатів завершених наукових досліджень, які були проведені науковими установами Національної академії наук України за цільовою науково-технічною програмою НАН України «Дослідження і розробки з проблем підвищення обороноздатності і безпеки держави».

І хоча НАН України оперативно розробила та подала Міністерству оборони проект цього спільного рішення ще на початку року, цей документ все ще не узгоджений та не підписаний.

5. У травні поточного року Академія провела детальний аналіз стану впровадження результатів завершених робіт Програми. Хочу відверто сказати, що висновки не втішні: лише одна система введена в експлуатацію, підписано лише дві ліцензійні угоди, а відносно решти – тут усе ще продовжуються перемовини наших інститутів з підприємствами ОПК щодо пошуку шляхів можливого впровадження та знаходження джерел фінансування.

І справа не в тому, що наші вчені недостатньо активно й наполегливо співпрацюють у цьому питанні з підприємствами, а останні не зацікавлені у впровадженні. Навпаки – і вчені активні, і підприємства зацікавлені, але:

– підприємства ОПК не мають достатніх обігових коштів для впровадження розробок Академії й укладання відповідних угод; якби вони мали гарантоване державне замовлення на серійний випуск продукції оборонного призначення з використанням новітніх розробок та технологій

Академії, то вони б передбачили частину коштів замовлення на впровадження оборонних інновацій;

– у Державному оборонному замовленні відсутні замовлення на нові дослідно-конструкторські роботи з розробки сучасних видів озброєння та військової техніки на основі новітніх розробок Академії, а Міністерство оборони рекомендує Академії підлаштовувати нові оборонні розробки та технології інститутів НАН України лише під вже існуючі в ДОЗі дослідно-конструкторські роботи.

Ми сподіваємося на допомогу Генерального штабу ЗС України у вирішенні цих важливих загальнодержавних питань, які спрямовані на підвищення обороноздатності держави.

Хотів би також звернути увагу присутніх на те, що Міністерство оборони України останнім часом займає таку позицію, що воно здійснює закупівлю лише готової військової продукції, а питання наукових оборонних досліджень і розробок, а також проблеми впровадження результатів їх не стосуються. Крім того, вони чомусь навіть зацікавлені в закупівлі за кордоном систем та озброєння замість того, щоб стимулювати до цього вітчизняну науку та промисловість.

Ми нарешті маємо зрозуміти, що ніхто найсучаснішого озброєння нам не подарує і навіть не продасть. Лише у співпраці науковців і конструкторів з оборонними підприємствами та військовими відомствами ми можемо створити його самі.

6. З таким станом миритися неможливо. Тому ми пропонуємо такий формат співробітництва, який би дозволив (див. слайд):

по-перше, забезпечити максимальну реалізацію наукового потенціалу інститутів Національної академії наук України та наукових установ Міністерства оборони і Збройних Сил України, а також потенціалу вітчизняної промисловості, у тому числі її приватної складової, для виробництва високотехнологічних зразків озброєння і військової техніки, засобів захисту особового складу, логістичного, інформаційного, медичного та іншого забезпечення;

по-друге, раціонально використовувати фінансові ресурси, які виділяються Державним бюджетом України на розвиток озброєння і військової техніки;

по-третьє, прискорити процес створення та організації серійного виробництва нового озброєння і військової техніки;

по-четверте, об'єднати ресурси (кадри, матеріали, устаткування та інформаційні ресурси) та ефективно їх використовувати для проведення спільних наукових та науково-технічних досліджень.

Зважаючи на коло суб'єктів, які найтісніше задіяні у процесі створення продукції військового призначення, пропонуємо зосередити увагу на організації співробітництва в «трикутнику» (див. слайд): Міністерство оборони і Генеральний штаб; Національна академія наук України; Міністерство економічного розвитку і торгівлі та Державний концерн «Укроборонпром».

Це той формат співробітництва, який ми пропонуємо на сьогодні взяти за основу. Його суб'єкти, визначені у цьому «трикутнику», наділені повноваженнями відповідно до чинного законодавства.

1. Генеральний штаб формує потреби у науковій та науково-технічній продукції для Збройних Сил України, а Міністерство оборони відповідно до цих потреб та в рамках імплементації основних пріоритетів військово-технічної політики виступає замовником наукової продукції.

2. Наукові установи Національної академії наук України є виконавцями науково-дослідних робіт за відповідними програмами.

3. Основне призначення третьої вершини «трикутника» (Міністерство економічного розвитку і торгівлі та ДК «Укроборонпром») – розробка та виробництво зразків озброєння і військової техніки, які є результатом згаданих наукових досліджень, а також іншої продукції для задоволення потреб Збройних Сил.

Мінекономрозвитку тут використовує свої повноваження з питань координації діяльності з реалізації державного оборонного замовлення. Це важливо, оскільки згадані вище науково-дослідні роботи переважно виконуються в рамках державного оборонного замовлення.

Державному концерну «Укроборонпром», як суб'єкту господарювання, відводиться реалізація оборонно-промислової політики, в тому числі що безпосередньо стосується розробки та виробництва озброєння і військової техніки.

Запропонований формат співробітництва пропонуємо зафіксувати у багатосторонній угоді між названими вище суб'єктами. При цьому, механізм їх взаємодії доцільно викласти в окремому документі, наприклад, у додатку до Угоди. У майбутньому ця угода могла б стати основою для спільного наказу – нормативно-правового акту.

В основу такої Угоди доречно було б покласти такі принципи:

- максимальне використання та удосконалення існуючих механізмів та структур взаємодії між суб'єктами, що здійснюють фундаментальні і пошукові дослідження, прикладні науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, виготовляють

- прототипи зразків озброєння, іншу продукцію для потреб оборони та забезпечують їх запуск у серійне виробництво;
- обов'язкове врахування пріоритетів, визначених у державних програмах з питань оборони;
 - конкурсний відбір тематик науково-дослідних робіт, результати яких будуть використані для розробки та виробництва озброєння, військової техніки та іншої продукції для потреб оборони;
 - максимальна орієнтація на вітчизняного виробника.

У механізмі співробітництва передбачити, зокрема, введення практики вибору або уточнення перспективних тем наукових досліджень за результатами спільного обговорення представників суб'єктів співробітництва, що здійснюється щорічно на етапі бюджетного планування.

Обговоренню підлягають як теми, дослідження яких фінансуються з бюджету Міністерства оборони, так і теми, що фінансуються з бюджету Національної академії наук.

Важливо також передбачити щорічне обговорення результатів співробітництва приблизно в такому ж форматі, як сьогодні. Забезпечення ж поточної координації співробітництва пропонуємо покласти на Секцію з оборонних проблем Міністерства оборони України при Президії Національної академії наук України.

Для підготовки проектів Угоди та згаданого додатку до неї пропонуємо утворити тимчасову робочу групу і надати їй для цього двомісячний термін.

7. Шановні колеги!

Я сподіваюсь, що всі ці пропозиції, а також пропозиції інших виступаючих знайдуть відображення у Спільному рішенні Генерального штабу ЗС України та НАН України, яке буде підготовлене за результатами цієї наради.

На завершення я хотів би ще раз подякувати Генеральному штабу ЗС України і особисто його очільнику В.М. Муженку за організацію цієї зустрічі і висловити впевненість в її результативності, а також запропонувати проводити такий захід щорічно.

Користуючись нагодою, дозвольте мені також від імені НАН України запросити всіх присутніх відвідати інститути Академії, аби не лише ознайомитися з доробком вчених, напрацьованим у рамках виконання проектів Програми, а також з іншими результатами, які можна використати в оборонній галузі.

Дякую за увагу.